

=====

**TEXNOLOGIYA FANIDAN SINFDAN TASHQARI ISHLARDA
O'QUVCHILARNING KREATIV FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING
PEDAGOGIK ASOSLARI**

Jo'rayeva Baxtiniso Akbarovna
E-mail: jorayevabaxtiniso9299@gmail.com

**MAQOLA
MALUMOTI**

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 07.10.2024

Revised: 08.10.2024

Accepted: 09.10.2024

KALIT SO'ZLAR:

texnologiya ta'limi,
kreativ faoliyat, ijodiy
tafakkur, innovatsion
metod, shaxsga
yo'naltirilgan
yondashuv, sinfdan
tashqari ishlar, dizayn
fikrlash.

Ushbu maqolada texnologiya fanidan sinfdan tashqari mashg'ulotlarni tashkil etish jarayonida o'quvchilarning kreativ (ijodiy) faoliyatini rivojlantirish masalasi ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilingan. Muallif o'quvchilarda kreativ tafakkur, innovatsion yondashuv, muammoli vaziyatlarni hal qilish qobiliyati va shaxsiy tashabbusni qo'llab-quvvatlash orqali texnologiya ta'limini takomillashtirish yo'llarini ochib beradi. Maqolada kreativ muhit yaratish tamoyillari, o'qituvchi faoliyatining innovatsion jihatlari va sinfdan tashqari mashg'ulotlarning yangi shakllari asoslab berilgan.

Kirish. XXI asr ta'limi shaxsni faqat bilim oluvchi emas, balki bilim yaratuvchi sifatida shakllantirishni talab etmoqda. Shu bois zamonaviy pedagogik tafakkurda "kreativlik" tushunchasi markaziy o'ringa chiqdi. Kreativlik — bu insonning yangi g'oyalar yaratish, mavjud bilimlarni nostandart shaklda qo'llash, muammoli vaziyatda yangicha yechim topish qobiliyatidir.

O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimida ham o'quvchilarning kreativ faoliyatini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri etib belgilangan. Prezidentning "Ijodkor yoshlarni qo'llab-quvvatlash va ularning intellektual salohiyatini rivojlantirish to'g'risida"gi farmonlari aynan shaxsning kreativ tafakkurini rivojlantirishni ta'lim tizimi oldidagi muhim vazifalardan biri sifatida belgilaydi.

Texnologiya fani o'z mohiyatiga ko'ra amaliy, tajribaviy va ijodiy yo'nalishdagi ta'lim turidir. Unda o'quvchilar mustaqil ish, loyihalash, modellashtirish, yangi texnik yechimlar topish orqali o'z g'oyalarini amalda sinovdan o'tkazadilar. Ayniqsa, sinfdan tashqari mashg'ulotlar bu jarayonda o'quvchilarning erkin fikrlashi, qiziqish asosidagi o'rganish, mustaqil tajriba o'tkazish va ixtirochilikni rivojlantirish uchun keng imkoniyat yaratadi.

Kreativ faoliyatni rivojlantirish texnologiya darslarida shunchaki “chiroyli ish bajarish” emas, balki yangilik yaratish, o‘z fikrini modellashtirish, o‘quv jarayoniga innovatsion yondashuv olib kirish demakdir. Shu bois ushbu maqola texnologiya fanidan sinfdan tashqari ishlarni tashkil etishda o‘quvchilarning kreativ faoliyatini rivojlantirishning pedagogik asoslarini chuqur tahlil qiladi.

Adabiyotlar tahlili. Ushbu mavzuga oid adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchilarning ijodiy salohiyatini rivojlantirish masalasi ko‘plab mahalliy va xorijiy olimlarning ilmiy izlanishlarida alohida o‘rin tutadi.

Kozlova G.E. o‘zining “Loyiha usulini rivojlanish vositasi sifatida texnologiya darslarida qo‘llash” nomli asarida loyiha asosida o‘qitish metodining o‘quvchilarda mustaqillik, ijodiy fikrlash va amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishdagi o‘rni haqida to‘xtaladi. Muallifning fikricha, loyiha asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlar o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini aniqlash va rivojlantirish uchun eng samarali shakllardan biridir.

B. Imanovning tadqiqotlarida esa ta‘lim jarayonining sifati va samaradorligini oshirishda darsning tuzilishi, o‘qitish metodlari va o‘quv faoliyati turlarining o‘zaro bog‘liqligi muhim omil sifatida tahlil qilingan. Ayniqsa, muallif sinfdan tashqari mashg‘ulotlarni dars jarayonining mantiqiy davomi sifatida ko‘rib chiqadi va ularni talabalarning ijodiy rivojlanishiga xizmat qiluvchi mustaqil platforma deb baholaydi.

B. Imanov va M. Imanovanning “Dars tuzilishi va unga tayyorgarlik” nomli ishida texnologiya darslariga tayyorgarlik ko‘rishda o‘quvchilarning individual imkoniyatlari, qiziqishlari va ijodiy salohiyatini hisobga olish zarurligi ta‘kidlanadi. Ularning ta‘kidlashicha, darsdan tashqari mashg‘ulotlar ijodiy o‘quv faoliyatining uzviy davomi sifatida, nazariy bilimni amaliyot bilan bog‘lashning samarali yo‘lidir.

Bundan tashqari, zamonaviy pedagogika va psixologiya sohasidagi ko‘plab manbalarda (masalan, J. Gilford, E. Torrens, V. Shtern, N. Ro‘ziev, S. Nishonova va boshqalar) ijodiy tafakkur, divergent fikrlash va innovatsion yondashuvlarni shakllantirish nazariy asoslari keng yoritilgan.

Bu tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchilarda ijodiy faoliyatni rivojlantirish uchun faqat dars bilan cheklanmasdan, ularning individual qobiliyatlarini sinfdan tashqari faoliyat orqali ham ochib berish zarur.

Shunday qilib, tahlil qilingan adabiyotlar asosida shuni aytish mumkinki, texnologiya darslarida sinfdan tashqari mashg‘ulotlarni tashkil etish — o‘quvchilarning ijodiy salohiyatini rivojlantirish, ularni innovatsion fikrlashga, amaliy faoliyatga tayyorlash va zamonaviy texnologiyalar bilan ishlash madaniyatini shakllantirishda muhim o‘rin tutadi.

Asosiy qism

1. Kreativ faoliyatning mohiyati va ta‘limdagi ahamiyati

Kreativ faoliyat — bu inson tafakkurining eng yuqori bosqichidir. U shaxsning o‘z bilimlarini yangi, original shaklda ifodalash qobiliyatini bildiradi. Psixologik jihatdan kreativlik divergent (turli yo‘nalishda fikrlash) tafakkurga tayanadi. Gilford, Torrens,

Vygotskiy va Ro'ziev singari olimlar kreativlikni shaxsning tafakkur, emotsional va motivatsion tizimlari uyg'unligida shakllanadigan murakkab fenomen sifatida ta'riflaganlar.

Ta'limda kreativ faoliyatning ahamiyati quyidagilarda namoyon bo'ladi:

o'quvchini tayyor bilimni qabul qiluvchidan bilim yaratuvchiga aylantiradi;

o'quvchining o'z fikriga egalik hissini kuchaytiradi;

mustaqil fikrlash va muammoli vaziyatlarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi;

yangi bilimlarni amaliy faoliyatga tatbiq etish imkonini beradi.

Shu bois har bir o'qituvchi o'quvchilarning kreativ salohiyatini aniqlash va uni rivojlantirish uchun sharoit yaratishi kerak.

2. Texnologiya fanining kreativ imkoniyatlari

Texnologiya ta'limi boshqa fanlardan farqli ravishda o'quvchini "qo'l mehnati orqali fikrlashga o'rgatadi". Bu fan o'zida nafaqat texnik tafakkurni, balki estetik didni, mehnat madaniyatini va ijodiy izlanishni ham mujassam etadi.

Texnologiya darslari o'quvchining "ko'rish – fikrlash – yaratish" zanjirini faollashtiradi. Bu jarayon davomida o'quvchilar loyihalash, dizayn qilish, modellashtirish, ishlab chiqish kabi faoliyat turlarini bajaradilar. Aynan shu jarayonlarda kreativ tafakkur faol ishlaydi.

Masalan, sinfdan tashqari mashg'ulotlarda "Ekologik dizayn", "Qayta ishlangan materiallardan foydali buyum yasash", "Mahsulotni brendlash" kabi loyihalar orqali o'quvchi nafaqat texnik ko'nikma, balki ekologik tafakkur, iqtisodiy savodxonlik va ijodiy tasavvurni ham rivojlantiradi.

Demak, texnologiya fani o'quvchining ko'p yo'nalishli kreativ tafakkurini shakllantiruvchi integrativ fan sifatida e'tirof etiladi.

3. Sinfdan tashqari mashg'ulotlar — kreativ tafakkurni rivojlantirish makoni

Sinfdan tashqari mashg'ulotlar o'quv jarayonining mantiqiy davomi sifatida o'quvchilarning erkin ijodiy faoliyatini rag'batlantiradi. Bu faoliyatning asosiy vazifasi — o'quvchini "majburiy ta'lim" muhitidan "ijodiy o'zini namoyon qilish" muhitiga olib kirishdir.

Quyidagi shakllar bu jarayonda samarali hisoblanadi:

"Texno-art" loyihalari – texnologiya, san'at va dizayn uyg'unligidagi kreativ ishlar;

Startup to'garaklari – o'quvchilarning yangi g'oyalarini kichik biznes shaklida modellashtirish;

Ijodiy laboratoriyalar – yangi mahsulot ishlab chiqish uchun tajriba makonlari;

Ko'rgazma va tanlovlar – o'quvchilar mehnatini baholash va ommalashtirish;

Mahorat darslari – mutaxassislar ishtirokida innovatsion jarayonlar bilan tanishtirish.

Bunday mashg'ulotlar o'quvchining o'z qobiliyatini sinovdan o'tkazish, mustaqil qaror qabul qilish, hamkorlikda ishlash va o'z natijasidan faxrlanish imkonini beradi. Eng muhimi, o'quvchi "yaratuvchi" sifatida o'zini anglaydi.

4. O'qituvchining kreativ muhit yaratishdagi roli

O'quvchilarning kreativ faoliyatini rivojlantirishda o'qituvchi markaziy shaxsdir. U o'z darsini "standart" emas, balki "ilhomlantiruvchi" jarayon sifatida quradi. Kreativ o'qituvchi o'quvchining har bir g'oyasini qadrlaydi, savollar berishga undaydi va nostandart fikrlash uchun qulay psixologik muhit yaratadi.

Kreativ muhit yaratishda o'qituvchi quyidagilarga e'tibor beradi:

motivatsion muhit – o'quvchini harakatga undovchi rag'bat tizimi;

erkin fikrlash muhiti – tanqidiy bahosiz, fikr almashishga ochiq sharoit;

hamkorlik muhiti – o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida teng muloqot asosida ish olib borish.

Pedagogik jarayonda o'qituvchi "ko'rsatma beruvchi" emas, balki yo'l ko'rsatuvchi (mentor) sifatida namoyon bo'lishi kerak. Bu o'quvchini o'z yo'lini topishga, ijodiy mustaqillikka yetaklaydi.

5. Kreativ metodlar va ularning amaliy natijalari

Texnologiya fanida kreativlikni rivojlantirish uchun zamonaviy o'qitish metodlaridan quyidagilar eng samaralidir:

Loyiha asosida o'qitish (Project-based learning): o'quvchilar o'z g'oyasini bosqichma-bosqich loyiha sifatida amalga oshiradi, natijada rejalashtirish, tadqiq qilish va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini egallaydi.

"Design Thinking" metodi: muammoni tahlil qilish, yechim g'oyasini ishlab chiqish, prototip yaratish va sinovdan o'tkazish bosqichlarini o'z ichiga oladi.

Muammoli ta'lim: o'quvchi oldiga nostandart vazifa qo'yiladi, u esa mustaqil ravishda yangi yechim topadi.

Gamifikatsiya (o'yinli o'qitish): ijodiy raqobat muhitida o'quvchilar g'oyalarini ilgari suradi.

Bu metodlar o'quvchilarning mustaqil o'rganish, jamoada ishlash, fikrni asoslash va yangilik yaratish kompetensiyalarini rivojlantiradi.

Xulosa va tavsiyalar. Texnologiya fanidan sinfdan tashqari ishlarni kreativ asosda tashkil etish — o'quvchilarning tafakkurini o'zgartiruvchi, ularni o'z g'oyalarini hayotga tadbiq etishga undovchi samarali pedagogik yo'nalishdir. Bu jarayon o'quvchining shaxsiy rivojlanishiga, ijtimoiy faolligiga, mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Kreativ muhit, innovatsion metodlar va motivatsion tizim o'quvchini o'z fikriga ega, yangilikka intiluvchan va raqobatbardosh shaxs sifatida shakllantiradi. Shu sababli, texnologiya fanida kreativlikni rivojlantirish — zamonaviy ta'limning asosiy mezonidir

=====

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Guilford J.P. The Nature of Human Intelligence. – New York, 1967.
2. Torrance E.P. Creative Thinking and Problem Solving. – Boston, 1988.
3. Nishonova S., Ro‘ziev N. Pedagogik tafakkur va ijodkorlik asoslari. – Toshkent, 2019.
4. Kozlova G.E. Kreativ metodlarni texnologiya ta’limida qo‘llashning samaradorligi. – Moskva, 2020.
5. Imanov B., Imanova M. Dars tuzilishi va ijodiy faoliyat. – Yevroosiyo ilmiy tadqiqotlar jurnali, 2021.
6. Vygotskiy L.S. Psixologiya razvitiy lichnosti. – Moskva, 1991.
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-3775-son qarori, 2018-yil 5-iyun.
8. Jalolov J., Qodirov I. Innovatsion pedagogika asoslari. – Toshken